

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
I. HISTORIA WYCHOWANIA JAKO NAUKA I JAKO PRZEDMIOT KSZTAŁCENIA PEDAGOGICZNEGO	7
1. Wprowadzenie	7
2. Początki, zakres i zadania historii wychowania jako nauki	9
3. Ważniejsze źródła i opracowania historii wychowania	16
4. Znaczenie historii wychowania w kształceniu pedagogicznym	25
II. POCZĄTKI WYCHOWANIA. WYCHOWANIE W SPOŁECZEŃSTWIE PIERWOTNYM	31
1. Uwagi wstępne. Metoda poznania	31
2. Przykłady błędnych teorii na temat genezy wychowania	31
3. Geneza wychowania jako zjawiska społecznego	32
4. Bezpośrednie wrastanie w grupę. Zaczątki instytucji wychowawczych — inicjacja	33
5. Ogólna charakterystyka wychowania w społeczeństwie pierwotnym	36
Wskazówki bibliograficzne	37
III. WYCHOWANIE I POCZĄTKI MYŚLI PEDAGOGICZNEJ W SPOŁE- CZEŃSTWIE O USTROJU NIEWOLNICZYM	38
1. Powstanie i istota ustroju niewolniczego	38
Arystoteles o niewolnictwie	39
2. Klasowy charakter wychowania w społeczeństwie o ustroju niewol- niczym	39
Wychowanie w Sparcie	40
Wychowanie w Atenach	41
3. Powstanie szkoły jako instytucji wychowawczej. Idea wykształcenia ogólnego. Nauka i szkolnictwo w czasach hellenistycznych	47
Isokrates. Aleksandria. Szkoły epoki hellenistycznej	
4. Wychowanie i szkolnictwo w starożytnym Rzymie	50
5. Początki europejskiej myśli pedagogicznej. Poglądy pedagogiczne myślicieli starożytnych	56
Sofiści i pierwszy spór o wartość i możliwości wychowania. Sokrates i jego znaczenie w dziejach wychowania. System pedagogiczny Platona. Poglądy pedagogiczne Arystotelesa. Pseudo-Plutarch. Kwintylianus i inni myśliciele rzymscy o wychowaniu	
Wskazówki bibliograficzne	71
IV. WYCHOWANIE W USTROJU FEUDALNYM	73
1. Charakterystyczne cechy ustroju feudalnego	73
2. Stanowy charakter wychowania	75

3. Oświata i szkolnictwo w wiekach średnich	75
Upadek oświaty i kultury intelektualnej we wczesnym średniowieczu	75
Kościół wobec oświaty pogańskiej w imperium rzymskim. Tertulian i Augustyn o kulturze intelektualnej. Podręcznik Cassiodora. Stanowisko Grzegorza Wielkiego. Pierwsze klasztory. Izidor z Sewilli. Św. Patryk. Walka mnichów irlandzkich z benedyktynami	
Działalność Karola Wielkiego na polu oświaty i jej następstwa	79
Organizacja szkoły średniowiecznej	80
Początki szkół miejskich. Powstanie uniwersytetów. Scholastyka	83
Stan teorii pedagogicznej	84
Wincenty z Beauvais. Filozofia i pedagogika Tomasza z Akwinu	
Oświata w Polsce średniowiecznej. Powstanie uniwersytetu krakowskiego	87
4. Wychowanie rycerskie. Jego przebieg, charakterystyka i funkcja społeczna	94
5. Wychowanie w terminie. Jego istota, przebieg, wewnętrzne sprzeczności. Rola cechu	97
6. Pedagogika i szkolnictwo epoki Odrodzenia	103
Powstawanie kapitalizmu	103
Renesans jako przewrót w życiu duchowym Europy	104
Nowe idee i prądy pedagogiczne oraz ich przedstawiciele	105
Nowy program kształcenia i wychowania. Vittorino da Feltre. Vives. Erazm z Rotterdamu. Tomasz Morus. Rabelais. Montaigne. Pedagogika reformacji w Niemczech. Sturm. Melanchton. Jezuici	
7. Polska pedagogika i szkolnictwo w dobie Renesansu	122
Traktat królowej Elżbiety. Marcyjusz. Andrzej Frycz Modrzewski o wychowaniu, szkole i nauczycielu. Tłumaczenia obcych traktatów pedagogicznych. Rej. Górnicki. Gliczner. Sebastian Petrycy. Szkolnictwo w dobie Humanizmu. Akademia Lubrańskiego. Szkolnictwo innowiercze. Szkolnictwo jezuickie. Kolonie akademickie. Akademia zamojska	
Wskazówki bibliograficzne	145
V. WYCHOWANIE I PEDAGOGIKA W CZASACH NOWOŻYTNYCH	148
1. Poglądy pedagogiczne Jana Amosa Komeńskiego (1592—1670)	
Wskazówki bibliograficzne	159
2. Poglądy pedagogiczne i miejsce w dziejach wychowania Johna Locke'a (1632—1704)	160
Wskazówki bibliograficzne	168
3. Idee pedagogiczne francuskich encyklopedystów	169
Czym była wielka encyklopedia. Helvetius, Holbach i Diderot o wychowaniu i kształceniu	
Wskazówki bibliograficzne	176
4. Poglądy pedagogiczne Jana Jakuba Rousseau (1712—1778)	177
Wskazówki bibliograficzne	182
5. Szkolnictwo europejskie w XVII i XVIII wieku	182
Katolickie zakony nauczające. Idee wychowawcze jansenistów. K. Rollin. K. Fleury. F. Fénelon. Prywatne wychowanie dworskie. Akademie rycerskie. Próby sekularyzacji kolegiów i gimnazjów we Francji. L. La Chalotais. Ruch pietystów i szkoły realne w Niemczech. Szkolnictwo ludowe. J. Chrz. De La Salle. Idee pedagogiczne filantropistów. Basedow. Salzmann. Guts-Muths. Doktryna fizjokratów a oświata dla ludu. Pierwsze szkoły i zakłady specjalne: dla głuchoniemych, ociemniałych, moralnie zaniedbanych.	
Wskazówki bibliograficzne	207

6. Szkolnictwo w Polsce w końcu XVII i XVIII wieku. Komisja Edukacji Narodowej	208
Oświata w Polsce w wieku XVII i w początkach wieku XVIII. Upadek akademii jagiellońskiej. Podróże młodzieży szlacheckiej za granicę. Instrukcje wychowawcze Jakuba Sobieskiego dla synów. Szkolnictwo jezuickie i pijarskie. Niski poziom szkolnictwa parafialnego. Kolałataj o stanie oświecenia w Polsce w pierwszej połowie XVIII w. Stanisław Konarski i reforma szkół pijarskich. Korpus Kadetów księcia Adama Czartoryskiego. Powstanie Komisji Edukacji Narodowej i jej działalność; Projekty ustroju szkolnego Bielińskiego, Popławskiego i innych. Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych. Reforma szkolnictwa wyższego. Szkoły wydziałowe. Stan nauczycielski. Grzegorz Piramowicz. Oświata dla ludu. Podręczniki. Wychowanie dziewcząt	
Wskazówki bibliograficzne	234
7. Programy oświatowe rewolucji francuskiej 1789 roku i ich wpływ na rozwój szkolnictwa w Europie	238
Projekty organizacji wychowania publicznego Talleyranda, Condorceta, Lepeletiera	
Wskazówki bibliograficzne	245
8. Rozwój szkolnictwa i teorii nauczania początkowego	245
System Bella-Lancastria i ruch oświatowy w Anglii	245
Poglądy pedagogiczne i znaczenie Jana Henryka Pestalozziego (1746—1827)	248
Kontynuatorzy pedagogiki J. H. Pestalozziego	256
Działalność A. W. Diesterwega. F. Froebel i jego ogródki dziecięce	
Szkolnictwo elementarne w innych krajach	260
We Francji: „Karta oświaty elementarnej“ Guizota. Rok 1848 i Carnot. Ustawa oświatowa Falloux. W Prusiech: „regulatywy“ szkolne z 1854 roku. Ruch oświatowy w połowie XIX wieku w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej	
Wskazówki bibliograficzne	264
9. Szkolnictwo średnie i wyższe w pierwszej połowie XIX wieku	265
Neohumanizm. W. Humboldt i gimnazja klasyczne. T. Arnold i public schools w Anglii. Walka między „klasykami“ i „utrakwistami“. Szkolnictwo realne. Rozwój uniwersytetów i politechnik	
Wskazówki bibliograficzne	269
10. Pedagogika Jana Fryderyka Herbart (1776—1841)	270
Wskazówki bibliograficzne	276
11. Poglądy pedagogiczne Herberta Spencera (1820—1903)	276
Wskazówki bibliograficzne	280
12. Powstanie naukowej pedagogiki proletariatu	281
Pedagogiczne idee socjalistów-utopistów	
Fourier o wychowaniu. Działalność pedagogiczna Owena	
Nauka K. Marksa i F. Engelsa o wychowaniu	288
Rola wychowania w życiu społecznym i w rozwoju człowieka. Prawo do klasowym, historycznym charakterze wychowania. Analiza i krytyka klasowego charakteru wychowania burżuazyjnego. Program oświaty robotniczej i ludowej. Zadanie przygotowania wszechstronnie rozwiniętych członków nowego społeczeństwa. Składowe części wychowania komunistycznego: wychowanie umysłowe, wychowanie moralne, wychowanie estetyczne, wychowanie fizyczne, kształcenie politechniczne	
Polityka oświatowa Komuny Paryskiej	296
Wskazówki bibliograficzne	301

13. Oświata i myśl pedagogiczna w Rosji w XIX wieku	302
Europeizowanie się Rosji w XVIII w. Ustawa szkolna z roku 1803/1804. Reakcyjna polityka oświatowa Mikołaja I. Idee pedagogiczne rewolucyjnych demokratów. W. Bieliński, A. Hercen, M. Czernyszewski i in. Działalność oświatowa i poglądy pedagogiczne Lwa Tołstoja. Stanowisko pedagogiczne K. Uszyńskiego. Myśl pedagogiczna i stan oświaty w Rosji na przełomie XIX i XX wieku	
Wskazówki bibliograficzne	315
14. Oświata i pedagogika w Polsce w XIX wieku	316
Szkolnictwo elementarne	316
Stanisław Potocki i Izba Edukacyjna w Księstwie Warszawskim. K. Wolski. Seminarium nauczycielskie. Stan oświaty ludowej w Królestwie Kongresowym. Pamiętniki K. Deczyńskiego. Niedzielne szkoły kształcące St. Staszica. Ustawa szkolna 1862 r. A. Wielopolskiego. Reżim Apuchtina w Królestwie. Bezwzględna germanizacja szkolnictwa polskiego na Śląsku i Pomorzu. Szkolnictwo w Księstwie Poznańskim. E. Estkowski i „Szkoła Polska”. Rozwój szkolnictwa polskiego w Galicji po uzyskaniu przez nią autonomii. J. Dietl i Rada Szkolna Krajowa	
Szkolnictwo średnie	328
Działalność księcia Adama Czartoryskiego jako kuratora szkolnego wileńskiego. T. Czacki i liceum krzemienieckie. Szkolnictwo średnie w Królestwie i działalność na tym polu Wielopolskiego. Polskie szkolnictwo prywatne. Strajk szkolny w 1905 r. Zgermanizowanie szkół średnich w zaborze pruskim. Rozwój gimnazjów polskich w Galicji	
Uczelnie wyższe	336
Działalność uniwersytetu wileńskiego w początkach XIX w. Powstanie i działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie. Uczelnie wyższe w Warszawie: otwarcie uniwersytetu, powstanie instytutu politechnicznego. Szkoła Główna Warszawska w latach 1862–1869. Kasa im. Mianowskiego. Zaczątki prywatnego wyższego szkolnictwa polskiego. Losy uniwersytetów we Lwowie i w Krakowie. Powstanie Akademii Umiejętności w Krakowie. Politechnika lwowska. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk	
Szkolnictwo specjalne	345
Ks. Jakub Falkowski i Instytut Głuchoniemych w Warszawie. Oddział dla ociemniałych. Inne zakłady na ziemiach polskich	
Myśl pedagogiczna	347
Brak normalnych warunków rozwoju dla polskiej myśli pedagogicznej w czasach zaborów. Tradycje Oświecenia. Działalność oświatowa i poglądy pedagogiczne Stanisława Staszica. <i>Uwagi o fizycznym wychowaniu dzieci</i> Jędrzeja Śniadeckiego. Michał Wiszniewski. System pedagogiczny Bronisława Trentowskiego jako wyraz pedagogiki romantyzmu. F. Jezierski. K. Libelt. Pedagogika pozytywizmu: H. Wernic. A. Dygasiński. Eliza Orzeszkowa o wychowaniu kobiet. Poglądy pedagogiczne Bolesława Prusa. Działalność naukowa i poglądy pedagogiczne Jana Władysława Dawida. Stanisław Karpowicz jako przedstawiciel pedagogiki społecznej. Stanisław Prus-Szczepanowski i Zygmunt Balicki jako przedstawiciele pedagogiki narodowej. Zaczątki pedagogiki proletariackiej. Program oświatowy partii „Proletariat”. Idee pedagogiczne w okresie 1905 r.	
Wskazówki bibliograficzne	396
VI. PEDAGOGIKA, WYCHOWANIE, SZKOLNICTWO I OŚWIATA W XX WIEKU	399
A. Ważniejsze prądy i kierunki w pedagogice burżuazyjnej XX wieku	399
1. Uwstecznianie się pedagogiki burżuazyjnej	399

2. Indywidualistyczne kierunki w pedagogice jako reakcja na herbartyzm i „szkołę tradycyjną” oraz ich aspekt polityczny	400
3. Nowe koncepcje i kierunki w teorii i metodyce kształcenia	401
Slöjd	402
Metoda Montessori	403
Szkoła pracy	406
Poglądy Johna Deweya. Koncepcja G. Kerschensteina. „Szkoła pracy produkcyjnej” Błońskiego. „Szkoła twórcza” Rowida	
Plan daltoński	416
Nauka całościowa	418
Jego geneza. B. Otto. Metoda „ośrodków zainteresowań” O. Decroly’ego. Nauczanie łączne K. Linkego. System C. Freineta. Nauczanie w zespołach	
4. Kierunki naturalistyczne i socjologiczne w pedagogice burżuazyjnej	429
Naturalizm i psychologizm pedagogiczny	429
Istota koncepcji. Geneza. Założenia. Krytyka. Przykłady: Poglądy pedagogiczne Edwarda Claparède’a. Pedagogika psychoanalityczna. Koncepcja wychowawcza psychologii indywidualnej. Poglądy i postawa pedagogiczna Janusza Korczaka	
Socjologizm pedagogiczny	456
Istota. Założenia. Krytyka. Przykłady: Socjologizm pedagogiczny Emila Durkheima. Socjologiczna teoria wychowania Floriana Znanieckiego. Pedagogika społeczna Heleny Radlińskiej.	
5. Pedagogika behawiorystyczna	471
6. Stanowisko pedagogiczne Bertranda Russella	476
7. Pedagogika kultury	479
Istota. W. Dilthey. E. Spranger. G. Kerschensteiner. B. Nawroczyński. B. Suchodolski. S. Hessen. Krytyka	
8. Egzystencjalizm i jego konsekwencje pedagogiczne	485
Geneza. Przedstawiciele. Istota. Koncepcje wychowawcze. Krytyka	
9. Współczesna amerykańska filozofia wychowania	494
Wskazówki bibliograficzne	498
B. Szkolnictwo i oświata w krajach kapitalistycznych w XX wieku	501
1. Pojęcie systemu oświatowego i pedagogiki porównawczej	501
2. Ogólna charakterystyka systemów oświatowych w krajach kapitalistycznych	506
Klasowy charakter ustrojów szkolnych	506
Wewnętrzny dualizm systemów oświatowych	508
Wewnętrzna sprzeczność między formalnym a rzeczywistym prawem do oświaty	510
Dyskryminacje rasowe, narodowościowe lub wyznaniowe w dziedzinie oświaty	515
Problem świeckości szkolnictwa	516
Nierówne prawa kobiet w dziedzinie oświaty	519
3. Program i zasady odnowy wychowania i upowszechnienia oświaty w świecie współczesnym. Najbardziej żywotne współczesne problemy pedagogiczne	520
Działalność międzynarodowych organizacji wychowawczych w okresie międzywojennym	522
Organizacja Międzynarodowych Kongresów Wychowania Moralnego. Międzynarodowa Liga Nowego Wychowania. Międzynarodowy Związek Opieki nad Dzieckiem. Program odnowy wychowania	

UNESCO i Deklaracja Praw Dziecka	525
Zawodowy ruch nauczycielski i Karta Nauczyciela	528
Problemy szkoły i oświaty podstawowej	530
Obowiązek i przymus szkolny i jego realizacja na świecie. Zadania i organizacja szkoły podstawowej. Problematyka planów i programów nauczania na szczeblu szkoły podstawowej. Zagadnienie dostępu do oświaty ludności zamieszkującej rejony wiejskie. Tzw. uniwersytety ludowe i powszechne	
Zagadnienie młodzieży „społecznie nieprzystosowanej“	544
Idea pedagogiki czasu wolnego i wychowanie pozaszkolne	547
Problematyka wychowania pozaszkolnego. Wychowanie pozaszkolne we Francji, Anglii, Stanach Zjednoczonych Am. Płn., Polsce okresu międzywojennego	
Problemy szkoły średniej	553
Zagadnienia ustrojowe. Zagadnienie treści współczesnego wykształcenia ogólnego	
Zagadnienia wykształcenia wyższego	557
Szkoły wyższe jako uczelnie specjalistyczne kształcące kadry o najwyższych kwalifikacjach dla potrzeb gospodarki i kultury. Szkoły wyższe jako ośrodki badań naukowych. Szkoły wyższe jako ośrodki promieniowania kulturalnego i popularyzowania wyników badań naukowych	
4. Systemy szkolne i poziom wykształcenia w niektórych krajach kapitalistycznych (przykładowo)	563
Stany Zjednoczone Ameryki Północnej	563
Wielka Brytania	571
Francja	578
Niemiecka Republika Federalna	589
Japonia	595
Wskazówki bibliograficzne	599
C. Pedagogika i szkolnictwo w Polsce w latach 1918—1944	601
1. Szkolnictwo i stan oświaty w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości	601
2. Problemy reformy szkolnej i ustroju oświatowego	606
Projekty sprzed odzyskania niepodległości. „Sejm nauczycielski“ w 1919 r. i jego postulaty oświatowe. Koncepcja „doboru pedagogicznego“ B. Nawroczyńskiego. Koncepcje Wł. Radwana. Projekt St. Grabskiego i protest przeciwko niemu kół nauczycielskich i lewicowych. Projekt Bartla-Dobruckiego. Reforma szkolna z roku 1932, tzw. „jędrzejewiczowska“, i jej konsekwencje oświatowe. Walka lewicy społecznej o dostęp mas ludowych do oświaty. Stefania Sempołowska. Działalność lewicy nauczycielskiej. Antoni Bolesław Dobrowolski i jego projekty organizacji powszechnej oświaty. Stanowisko pedagogiczne Władysława Spasowskiego i jego koncepcja „ogólnokształcącej społecznej szkoły pracy twórczej“	
3. Inne nurty myśli pedagogicznej	631
Pedagogika „wychowania narodowego“ i „wychowania państwowego“. L. Zarzecki. K. Sośnicki. Z. Mysłakowski. Pedagogika katolicka. Oddziaływanie na pedagogikę polską kierunków i prądów ówczesnej światowej pedagogiki burżuazyjnej. Uniwersyteckie ośrodki nauk pedagogicznych. Ważniejsze polskie czasopisma pedagogiczne i psychologiczne	
4. Szkolnictwo w latach wojny 1939—1944	638
Wskazówki bibliograficzne	644
D. Pedagogika i szkolnictwo w krajach socjalistycznych	646
1. Oświata i pedagogika socjalistyczna w Związku Radzieckim	646
Znaczenie Lenina dla rozwoju pedagogiki socjalistycznej	647

Powiązanie oświaty i pedagogiki z polityką. Program działania partii bolszewickiej w dziedzinie oświatowej. Teoria rewolucji kulturalnej. Stosunek do kulturalnej spuścizny przeszłości. Wychowanie i oświata w warunkach dyktatury proletariatu. Leninowska teoria odbicia jako podstawa dydaktyki. Rola kształcenia politechnicznego. Komunistyczne wychowanie moralne. Stosunek do religii. Problem nauczyciela

Ważniejsze okresy w rozwoju pedagogiki i szkolnictwa radzieckiego	656
Pierwsze poczynania oświatowe władzy radzieckiej. Dekret i deklaracja o jednolitej szkole pracy z 1918 r. Rozbudowa szkolnictwa, upowszechnianie oświaty, likwidowanie analfabetyzmu. Poszukiwanie treści i istoty marksistowskiej teorii i praktyki pedagogicznej. Komsomoł i organizacja pionierów. Dziesięcioletnia szkoła ogólnokształcąca. N. Krupska i inni pedagogowie. Nowe prądy po roku 1931. Ustawa o powszechnym nauczaniu obowiązkowym z 1930 r. Uchwała o szkole początkowej i średniej z roku 1931 i inne uchwały. Tzw. wypaczenia pedologiczne i ich krytyka. Osiągnięcia w dziedzinie metodyki nauczania i wychowania socjalistycznego. Powstanie w 1943 r. Akademii Nauk Pedagogicznych RFSRR. Reforma oświatowa z 1958 r. Ogólna charakterystyka pedagogiki radzieckiej	
Działalność i poglądy pedagogiczne Antoniego Makarenki (1888—1939)	669
Stan oświaty i obecny system szkolny w ZSRR	682
Wskazówki bibliograficzne	694
2. Szkolnictwo w Niemieckiej Republice Demokratycznej	697
Wskazówki bibliograficzne	703
3. System szkolny w Czechosłowacji	704
Wskazówki bibliograficzne	708
4. Osiągnięcia oświatowe Chińskiej Republiki Ludowej	709
Wskazówki bibliograficzne	711
E. Szkolnictwo i pedagogika w Polsce Ludowej	712
Szkolnictwo	712
Manifest PKWN z roku 1944 o sprawach oświaty. Zjazd oświatowy w Łodzi w roku 1945 i wytyczne do organizacji systemu oświatowego w Polsce Ludowej. Niekonsekwentna realizacja tych wytycznych. Likwidacja analfabetyzmu. Stan i organizacja poszczególnych typów szkół. Dyskusje nad koniecznością reformy szkolnej. Zjazd Oświatowy w 1957 r. Zjazd Oświaty Zawodowej i Rolniczej w 1959 r. Uchwała VII plenum KC PZPR z roku 1961 w sprawie reformy szkolnictwa podstawowego i średniego	
Pedagogika	738
Okres 1945—1948: kontynuacja pedagogiki dwudziestolecia międzywojennego. Okres 1949—1953: przebudowa podstaw i charakteru nauk pedagogicznych w kierunku marksistowskim. Okres od roku 1954: dalsze pogłębienie przebudowy pedagogiki polskiej w duchu marksizmu; okres twórczych i oryginalnych badań i prac pedagogów polskich. Ruch wydawniczy w dziedzinie nauk pedagogicznych	
Wskazówki bibliograficzne	750
Tablica chronologiczna i synchroniczna ważniejszych wydarzeń z dziejów wychowania i pedagogiki	752
Indeks nazwisk	762
Indeks ważniejszych rzeczy, nazw, pojęć i zagadnień	777
Spis rycin, tablic i wykresów	810

